

УДК 005.338.48:316.334.55

Посохов І.С.

МАЛІ ІСТОРИЧНІ МІСТА УКРАЇНИ ЯК МАРКЕРИ ТУРИСТИЧНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ

У статті розглянуто стан та перспективи розвитку туризму в малих історичних містах України. Надано пропозиції щодо покращення їх туристичної інфраструктури через формування різноманітних, узгоджених між собою центрів туризму.

Ключові слова: туризм, малі історичні міста, Євро 2012.

В статье рассмотрено состояние и перспективы развития туризма в малых исторических городах Украины. Даны предложения по улучшению их туристической инфраструктуры через формирование согласованных между собой центров туризма. Ключевые слова: туризм, малые исторические города, Евро 2012.

The article reviews the status and prospects of tourism in small historic cities of Ukraine. The proposals to improve their tourism infrastructure through the formation of diverse, co-ordinated tourism centers are given.

Keywords: tourism, small historical cities, Euro 2012.

Постановка проблеми. Малі історичні міста сьогодні здебільшого відносяться до проблемних міських поселень нашої країни. На відміну від великих міст з диверсифікованою економікою, розвиненою інфраструктурою, потужними фінансовими та інформаційними потоками, малі міста здебільшого не вписалися в ринкові відносини і виявилися значною мірою на узбіччі життя. Їх бюджети нерідко не забезпечують покриття елементарних соціальних стандартів для своїх жителів, містоутворююча база та міське господарство здебільшого зруйновані. Таким чином, малі історичні міста – це група поселень, що знаходиться в особливому соціально-економічному становищі та вимагає спеціального підходу при розробці стратегії їх подальшого розвитку.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Огляд публікацій з проблем розвитку туризму в малих історичних містах України свідчить, що дослідженню даної проблематики присвячені праці вітчизняних вчених: Г. А. Гончаренка, В. В. Горлачука, Ю. В. Мігуценка та інших. Втім,

проблеми покращення туристичної інфраструктури цих міст потребують поглибленого вивчення.

Метою статті є вивчення стану та перспектив розвитку туризму в малих історичних містах України.

Виклад основного матеріалу. Малі міста — найчисленніша група міських поселень у світі. Специфіка малого міста в тому, що воно «мале». Дане визначення має на увазі, перш за все, чисельність мешканців і незначну площу, зайняту містом. Встановлено, що до категорії «мале місто» у наш час відносяться населені пункти з кількістю мешканців від 12 до 50 тис. [5, с. 21].

Досить багато малих міст мають статус історичних. Кожне мале історичне місто – це окрема сторінка літопису України, частина нашої спадщини [9, с. 333]. Розвиток історико-культурного туризму, особливо в малих історичних містах, на думку урядовців, є дієвим засобом раціонального використання вільного часу, проведення змістовного духовно збагаченого дозвілля, вивчення історії рідного краю [10, с. 241].

В даний час заходи держави щодо підтримки малих міст України зводяться до виділення коштів на вирішення найбільш гострих проблем, пов'язаних з необхідністю підтримки системи комунікацій та інших складових міського господарства, а також державних закладів освіти, охорони здоров'я та культури. Такий шлях «виживання» не передбачає визначення шляхів виходу з кризи цих міст. Одним із факторів пожвавлення життя у цьому випадку могла б стати програма розвитку туризму. Втім, аналіз планів сприяння туризму в Україні дозволяє стверджувати, що тема малих історичних міст України у них майже не знайшла відображення, а коли й згадується, то, в більшості випадків у декларативному варіанті внаслідок відсутності фінансування, а також обов'язкового звітування перед громадськістю щодо виконаних зобов'язань згідно «програм» та «стратегій». Зазвичай, «програми» у цьому випадку замінюються «акціями».

Список історичних міст України включає досить багато населених пунктів [7]. Їх образи типові і індивідуальні одночасно. З одного боку, багато з цих міст дуже схожі, бо мають дещо спільне і в минулому, і у сьогоденні. Проте, образ кожного з них самобутній, і його оригінальність залежить від історико-культурної спадщини, що дійшла до наших днів.

Перш за все, слід дати загальну характеристику сучасним малим історичним поселенням України. Більшість з них мають значні резерви міських територій: питома вага міських територій на 1 жителя в 1,5-2,5 рази вище середніх показників в країні, а щільність населення не перевищує 2000 чол./км. Частка не освоєних під міські функції територій сягає 20 - 50%, тому саме в цих містах легше знайти «територіальні резерви» для нових та розвитку існуючих міських функцій [7]. Досить низькі ціни на землю, дешева робоча сила в малих історичних містах роблять вигідним вкладання тут капіталу і праці. Саме тут є потенціал для підвищення інвестиційної та ділової активності, зростання попиту на

землю. У більшості малих історичних міст збереглося здорове середовище проживання, оскільки вони мають порівняно благополучну екологічну обстановку, що забезпечує нормальну життєдіяльність населення, а також сприяє збереженості і стійкості природного комплексу. Багато з цих міст характеризуються унікальними природними умовами: річки, озера, великі лісові масиви, мальовничий рельєф, що створює передумови для формування на їх базі рекреаційних центрів регіонального та національного значення.

На жаль, зазначений потенціал малого історичного міста не використовується на належному рівні, через що в підсумку страждає його соціально-культурний розвиток у цілому. До того ж, ХХ ст. стало вельми руйнівним для багатьох малих міст нашої країни, і навіть та історична та культурна спадщина, яка збереглася, знаходиться в жалюгідному стані. На сьогодні на прикладі малих історичних міст ми можемо бачити наслідки кількох хвиль урбанізації – їх розвиток йшов ривками, екстенсивним шляхом, в результаті міста мають зіпсовані історичні ландшафти, занедбані території заводів – іншими словами, зовнішній вигляд цих містечок може бути зовсім не привабливим. За радянських часів в умовах переважно галузевого принципу розвитку міст, не враховувалося багато специфічних рис територій і багато унікальних у своєму роді територій були втрачені чи безповоротно змінені. Ці процеси призвели до того, що була підірвана навіть історична пам'ять, а місцева інтелігенція сама по собі є слабкою і не створює потужного культурного середовища. Проблема виявляється навіть у тому, що, перебуваючи в одному з малих історичних міст, іноді навіть складно сказати, де знаходиться його історичний центр. Нерідко сьогодні центром міста вважається типовий пам'ятник Леніну або ж будинок адміністрації. На сьогоднішній день інтенсивне культурне життя зосереджене в обласних центрах, а малі історичні міста фактично позбавлені такого.

Аналіз стану та перспектив розвитку туризму та рекреації в малих історичних містах дозволив виявити деякі проблеми, що перешкоджають розвитку у них туристично-рекреаційної сфери. Слід відзначити незадовільний стан загальної інфраструктури малих історичних міст та недостатній рівень розвитку комунікаційної інфраструктури, а також низький рівень ресторанно-готельного сервісу. В малих містах відчувається проблема кадрового забезпечення туристично-рекреаційної сфери як на рівні органів місцевого самоврядування, так і на рівні бізнес-структур. Існують проблеми збереження та утримання в належному стані культурно-історичних об'єктів, які становлять туристичну цінність. На рівні місцевої влади такі проблеми інколи розглядаються як другорядні.

Одним із механізмів розв'язання складного завдання перетворення історичних міст на привабливі туристичні об'єкти є кластерна модель об'єднання суб'єктів підприємництва в межах певного регіону. На доцільність та ефективність створення такої моделі, наприклад, вказує Ю. В. Мігущенко в аналітичній записці щодо перспектив розвитку сфери

туризму та рекреації в малих містах, наводячи приклади вже існуючих туристичних кластерів в деяких регіонах України (Туристичний кластер «Кам'янець», Кластер сільського туризму «Оберіг») [6]. В цілому в Україні кластеризація впроваджується дуже повільно, зокрема через відсутність відповідних наукових розробок. З цього випливає, що проблема розвитку туризму виходить далеко за межі одного міста. Її можна розв'язати за допомогою міжміської кооперації з активним залученням як громадського сектора, малого бізнесу, так і науковців [2, с. 74]. Загрози, пов'язані із зволіканням щодо вирішення проблем, полягають у тому, що вже через певний час навіть той потенціал, що є сьогодні, буде втрачено.

Тим не менш, в останні роки були зроблені певні кроки по зміні такого стану речей, і можна говорити про деякі перспективи: 1) були відновлені і відроджені деякі храми, які, як правило, є домінантами в міському ландшафті; 2) можемо говорити не тільки про роботу реставраторів, але й про спроби надати інше функціональне призначення деяким колишнім садибам; 3) проведено фестивалі (втім, іноді вони мають характер короткотермінових акцій, й не виступають сталим елементом культурного життя регіону, у той час як потрібно, щоб вони вкоренилися, перш за все, у свідомість місцевих мешканців, а останні відчули переваги від цього); 4) оновлено багато історичних музеїв малих міст (хоча нерідко в них основний акцент зроблено на історії ХХ ст., на типових позиціях для всього регіону, а це призводить до того, що специфіка міста є невиразною).

Останнім часом все частіше йдеться про підготовку країни до Євро 2012, до якого залишилося мало часу. Відповідно, очевидним є розуміння того, що за цей короткий термін неможливо створити туристичну інфраструктуру фактично з нуля. А це означає, що слід врахувати наявні переваги окремих міст та, по можливості, поєднати їх у один ланцюг (але, при цьому не втрачаючи специфіки міст-партнерів). У нас є передумови для розвитку різних видів туризму, і доцільно розвести ці види між районами та населеними пунктами.

У зв'язку з посиленням і інтенсифікацією конкуренції між окремими містами стає актуальним конструювання бренду міста, розробки та реалізації стратегії його просування в епіцентр глобального інформаційного простору. Саме тому є доцільним звернення до аналізу світової практики у сфері вирішення проблем туризму у малих історичних містах. Вивчення зарубіжного досвіду (перш за все, європейського та американського) дає змогу виокремити декілька етапів, які проходить кожне мале історичне місто у становленні своєї привабливості для туристів. Перш за все, відбувається визначення ринкової ніши конкретного міста, тобто дається відповідь на питання, «що саме може запропонувати (конкретне) історичне поселення для туристів?» або «чому потрібно відвідати це місто?». Проблема створення чіткого образу історичного міста є головною. Одночасно, відбувається визначення короткотермінових та довготривалих цілей для обраного (основного) виду туризму. Головні труднощі для малих міст, на думку багатьох фахівців, постають у

підготовці інфраструктури, оскільки, готелі, дороги, міський транспорт, служби безпеки повинні бути готові прийняти туристів. До того ж, малі історичні міста нерідко знаходяться на відстані від найбільших транспортних магістралей. Активна рекламна політика у пропагуванні найцікавіших пропозицій історичного міста через професійні веб-сайти та туристичні журнали дає можливість потенційним інвесторам дізнатися, що місто «відкрите для бізнесу» [11]. Важливу роль у рекламі міста мають грати місцеві жителі. У свою чергу, це означає не лише те, що вони повинні впливати на розвиток рідного міста, а й також мати вільний доступ до найактуальнішої інформації про всі події, що відбуваються в місті.

У малих історичних містах України сьогодні створилася саме така ситуація, коли різноманітної інформації начебто достатньо, але вона не структурована, нерідко недостовірна, і, найголовніше, часто недоступна. Тому для створення іміджу і популярності малих історичних міст країни необхідно розширити (а в деяких випадках створити з нуля) інформаційну мережу для малих міст на базі Інтернет з метою полегшення пошуку інформації; розробити фірмовий стиль кожного малого міста і на його основі підготувати рекламні матеріали для розповсюдження як всередині, так і за межами міста; брати участь у радіо- та телепередачах, які організовували б регулярні презентації міста, а також повідомляли б про можливості інвестування; сприяти розвитку краєзнавчих досліджень та популяризації такого роду праць.

Висновки. Підводячи підсумок, слід зазначити, що нам є чого прагнути в розвитку туризму в країні. Наше завдання – зробити так, щоб Україна не лише пропонувала різноманітні форми туризму, але й узгодити певні види туризму в окремих містах між собою, щоб в очах відвідувачів поставала цілісна картина регіонів, єдність, яка б виникла не за рахунок уніфікації. Саме малі історичні міста у своїй сукупності становлять той туристичний потенціал, який при належному використанні може дати позитивний і економічний, і культурний ефект вже в найближчому майбутньому. Малі історичні міста є перспективними з точки зору формування спеціалізованих центрів туризму. Перше завдання полягає у тому, щоби побачити або виявити ті унікальні ознаки таких міст, які можуть бути використані в розробці програми їх подальшого розвитку як туристичних об'єктів, поглянути на історичні міста України як на певні маркери туристичної привабливості регіонів.

1. Гончаренко Г. А. Перспективы развития малых городов в рекреационном хозяйстве Крыма / Г. А. Гончаренко // Культура народов Причерноморья. – 2001. – № 25. – С.32-34.
2. Горлачук В. В. Кластерна модель розвитку туризму / В. В. Горлачук // Наукові праці [ЧДУ ім. Петра Могили]: Науково-методичний журнал. – Т. 109. Вип. 96. Економіка. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 71-75.
3. Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки. – Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 583 від 29 квітня 2002 р.

4. Державна цільова програма підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу. – Затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 107 від 22 лютого 2008 р.
5. Лысова Н. Ю. Малый исторический город: культурные параметры и актуальные проблемы / Н. Ю. Лысова // «Регионология». – № 2. – 2008.
6. Мігущенко Ю. В. Перспективи розвитку сфери туризму та рекреації в малих містах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://niss.lviv.ua/analytics/107.htm>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Списку історичних населених місць України». №878 від 21 липня 2001 р.
8. Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 24. – Ст. 332.
9. Про охорону культурної спадщини: Закон України, 25 липня 2000 року // Відомості Верховної Ради. – К., 2000. – № 39. – С. 333.
10. Про туризм: Закон України, 15 вересня 1995 року // Відомості Верховної Ради. – К., 1995. – № 31. – С. 241.
11. <http://seattle.bizjournals.com/seattle/stories/2001/10/29/focus3.html> – Сайт видання «Puget Sound Business Journal».